

Årsberetning 2007

FORENINGEN AF RÅDGIVENDE INGENIØRER

FRI

Indholdsfortegnelse

Formandens beretning	4
FRI's nye organisering	6
Branchens økonomi og konjunktur	8
Pejlemærker for 2008	10
Barselsfond - vigtig for branchens image	12
Rådgivernøgletal - det skal være enkelt	13
Rammeaftaler på godt og ondt	14
Going Global	16
Forenklet byggesagsbehandling	17
Nye ansigter i sekretariatet	17
Arbejds miljørådgivernes første år i FRI	18
Erfa-lønstatistik	19
Særligt om udbud	20
Debatten om Danmarks infrastruktur	21
Interessevaretagelse for rådgivende ingeniører	22
Klima/energi - ny fokus frem mod 2009	24
Arbejds kraftmangel - i det lange perspektiv	26
FYR - fokus på flere ingeniører	28
Energibesparelser - en overset markedsmulighed?	30

Et godt år for rådgiverne

2007 blev både et godt og et meget spændende år for branchen. De rådgivende ingeniørvirksomheder fastholder en historisk høj indtjening båret af vækst i energi-, miljø- og infrastrukturopgaver, vækst i offentligt og erhvervsbyggeri samt vækst i eksporten. De seneste års økonomiske tilpasning i virksomhederne har båret frugt, og der er nu skabt en solid bund for branchens indtjening.

”Ingeniørbranchen når historiske højdepunkter”, ”Ingeniører vil bygge bro mellem Århus og Kalundborg”, ”Byggeriet siger nej til nøgletal”, og ”Store eksportmuligheder i klimatopmødet”. Jo, ingeniørerne var sandelig med til at sætte dagsordenen i 2007. Et år som viste en branche i fortsat udvikling. Men også et år hvor de første spadestik til fremtiden blev taget.

Vækst med problemer

Væksten i 2007 har imidlertid ikke været uden problemer. Der er stor mangel på ingeniører i Danmark, og det har været svært at få besat de ledige stillinger. Det har for mange virksomheder betydet en skarpere prioritering af ordreportefølgen. Kampen om de eksisterende medarbejdere er blevet øget i 2007 og kan true konkurrenceevne og indtjeningsmuligheder gennem et øget lønpress. På sigt kan det komme til at betyde outsourcing af yderligere opgaver til udlandet.

Manglen på ingeniører har derfor helt naturligt også været et bærende tema for FRI's indsats i det forgangne år. Det har været et af de områder, hvor synligheden i medierne har været størst. Det har været et af de temaer, der er blevet afholdt flest møder med politikerne på Christiansborg om, og FRI har gennemført en lang række møder med universiteter, ingeniørhøjskoler og studievalgscentre for at løfte problemstillingen.

En ting er imidlertid at påvirke rammebetingelserne for at skaffe mere arbejdskraft her og nu. Noget andet er at øge antallet af uddannede ingeniører på den lange bane. Her skal vi have øget interessen for naturfag og teknik helt ned på folkeskoleniveau. Denne opgave fortsætter med at stå helt centralt i foreningens arbejde også i 2008.

FRI satte infrastrukturen på dagsordenen

Manglen på arbejdskraft var ikke det eneste tema FRI formåede at rejse politisk og i medierne. Infrastrukturen kom for alvor på dagsordenen i 2007. Allerede fire dage inde i januar, tonede FRI frem på tv-skærmen i den bedste sendetid med et forslag om en alternativ forbindelse over Storebælt. Året, og ikke mindst ingeniørernes bidrag til Infrastrukturkommissionens arbejde, var skudt i gang. Set med branchens briller har det været befriende, at infrastrukturen for en gangs skyld har fået lov til at fylde noget i debatten. Mange af FRI's medlemmer har stor interesse og indsigt i trafikale spørgsmål, og der er blevet bidraget meget aktivt i medierne og på konferencer. Vi har gjort vores til at infrastrukturkommissionens anbefalinger afstedkommer de helt nødvendige nyinvesteringer fra politisk hold. Det bliver vi meget klogere på i løbet af 2008, hvor vi vil holde politikerne fast på, at der skal et markant løft i bevillingerne til infrastruktur såfremt Danmarks konkurrencedygtighed på sigt skal fastholdes.

Nøgletal og SKI

2007 blev imidlertid også et år som bød på flere regulære opgør på branchens vegne. Det var tilfældet i oktober måned, hvor FRI sammen med byggeriets øvrige parter underkendte det foreslåede nøgletalssystem for rådgivere. Vi har ikke noget imod at blive målt og vejlet. Men alene at blive vejlet for at blive hængt ud - det kan vi som branche kun være imod.

Helt så let gik det ikke med SKI's introduktion af rammeaftaler for rådgivningsydelser. FRI var gennem det meste af 2007 i tæt dialog med SKI om udbuddets udformning, og det lykkedes at få påvirket SKI's udbud på en række parametre.

Søren Holm Johansen
Formand for FRI

Fremadrettet bør vi som branche kraftigt anfægte, at staten anser rådgivning for en elementær metervare, som skal købes en gros på linie med toiletpapir. Det er rådgivning ikke. Derfor skal rammeaftalerne holdes under observation for at undgå unødvendige uhensigtsmæssigheder.

En internationaliseret branche

De sidste to år er stadig flere danske rådgivere i alle størrelser rullet ud over grænserne - til Asien, Mellemøsten, Afrika og USA - hvilket tydeligt genspejles i FRI's årlige brancheundersøgelse, som viser en kraftig vækst i eksporten. Skiftet fra donorfinansieret til kommerciel eksport er for alvor slået igennem, blandt andet forstærket af faldet i Danidas brug af firmarådgivere. Tendensen til at satse udenlands vil fortsætte i 2008. Dels fordi der er en række rådgivere, der gerne vil udenlands med de ekspertiser de har, blandt andet på energiområdet. Dels fordi vi givetvis vil se en faldende hjemlig efterspørgsel i løbet af året. Dermed forstærkes incitamentet til at opsøge nye og mere profitable markeder uden for Danmark.

Forandringens vinde blæser i 2008

Det indeværende år kommer til at byde på forandringer for FRI og branchen, idet vi på generalforsamlingen 2008 skal tage stilling til, hvorvidt FRI skal melde sig ind i Dansk Industri (DI) eller ej.

Nogle vil stille spørgsmålet: Hvorfor skal det ske lige nu? Svaret er for det første, at FRI lige nu både som forening og i kraft af dets medlemmer er et stort aktiv for alle erhvervsorganisationer. Vi oplever i disse år nogle af de største vækstrater i et kvart århundrede, og væksten er i høj grad båret af eksport. Vi er en videnstung branche som primært består af højtuddannet arbejdskraft. Branchen besidder kernekompetencer inden for områder, der er samfundsaktuelle - blandt andet klima, energi og infrastruktur. Og FRI har i 2007

været synlig i medierne i et omfang som aldrig før. Vi kan med andre ord stille en forening i stærkeste opstilling og dermed skabe det bedst mulige udgangspunkt for at styrke FRI-medlemmernes forretningsvilkår og interessevaretagelse, også på langt sigt.

For det andet er det hensigtsmæssigt allerede nu at sikre branchens sammenhold fremadrettet. Trods en god og ihærdig indsats, bliver det stadig sværere for en mindre brancheorganisation at tilgodese og indfri de forventninger som både store, mellemstore og mindre rådgivervirksomheder har.

DI's position som Danmarks førende erhvervsorganisation er ubestridt. DI's indflydelse er så betydelig, at organisationen er den eneste organisation der kan sikre sig plads i alle betydende samfundsmæssige beslutningsprocesser. En situation, der er blevet endnu tydeligere over de to sidste år. Således er DI sikret repræsentation i relevante råd og kommissioner, ligesom den er en naturlig partner for den til enhver tid siddende regering. Det vil de rådgivende ingeniører kunne nyde godt af.

Indflydelsen er imidlertid på ingen måde givet. Det vil også kræve betydeligt engagement af de enkelte FRI-virksomheder, der vil være oppe mod betydeligt større spillere i det interne magtspil i DI. Det er min klare vurdering, at FRI i kraft af sine medlemsvirksomheder kan få de rådgivende ingeniørers dagsorden frem i forreste række i DI.

Der er lagt op til et spændende 2008, hvor forandringerne måske kan komme til at synes store, men hvor den daglige kontakt mellem FRI og medlemmerne vil fortsætte mere eller mindre uforandret, med udgangspunkt i den gode service foreningen har leveret i 2007.

FRI's nye organisering

Det er gået godt med at skabe stor synlighed for branchen, men ikke godt nok med at samle videnerhvervene. FRI går derfor efter et samarbejde med den stærkeste spiller i organisationsverdenen: DI, der med netværk, børselsfond og indflydelse kan være med til at give FRI's medlemsvirksomheder indflydelse.

2007

6

FRI ÅRSBERETNING

I FRI har vi siden generalforsamlingen i 2005 arbejdet for at sikre FRI's medlemmer og videnerhvervene som helhed en stærkere placering i medie billedet og i den indbyrdes konkurrence mellem interesseorganisationerne om indflydelse på erhvervslivets rammebetingelser. Det er gået rigtig godt med at profilere FRI stærkere, mens forsøget på at samle videnerhvervene ikke er lykkedes.

Samarbejde med stor erhvervsorganisation

Henover sommeren 2007 blev det klart, at de organisationer vi samarbejdede med i initiativet Videnerhverv.dk, ikke ønskede at satse på dette samarbejde ud over almindeligt netværksaktivitet. Bestyrelsen besluttede på denne baggrund, at afsøge muligheden for andre alliancer med de store arbejdsgiverforeninger og indledte sonderende drøftelser med Dansk Industri (DI) og Dansk Erhverv. På orienteringsmøderne i efteråret 2007 var der lejlighed for medlemmerne til at drøfte dette forløb med FRI.

Der blev vist stor interesse og imødekommenhed fra begge organisationer. De rådgivende ingeniører blev fremhævet som en vidensintensiv og fremadskuende branche præget af internationalt

udsyn og med fokus på samfundsaktuelle dagsordener såsom klima-, energi- og infrastrukturspørgsmål.

Pilen peger på DI

Drøftelser med begge organisationer medførte, at DI set i lyset af FRI's ønsker og udfordringer i sidste ende fremstod som den mest interessante samarbejdspartner for FRI. Dels på grund af den samfundsmæssige indflydelse på de områder, der betyder noget for FRI's medlemmer. Dels på grund af det netværk, som FRI's medlemmer kunne blive en del af i DI. Bestyrelsen besluttede derfor at forhandle videre alene med DI om en egentlig samarbejdsaftale. Det er denne samarbejdsaftale, som nu foreligger til godkendelse på FRI's generalforsamling.

DI har imødekommet FRI's krav

I forhandlingerne lagde FRI's forhandlere vægt på at sikre, at:

- FRI's medlemmer får en god placering og indflydelse i DI's besluttende fora og DI's sekretariat.
- DI drejer organisationens profil i retning af synlig interessevaretagelse for videnerhvervene.

- FRI's medlemmer ikke får nye forpligtelser med hensyn til overenskomster eller lignende.

Den aftale, der fremlægges på generalforsamlingen, viser, at der er opnået ganske meget på disse områder. Læs mere: www.frinet.dk/DI-indtraeden

Konsekvenser af medlemskab af DI

Hvis FRI som organisation, og FRI's medlemmer vælger at melde sig ind i DI, vil det have betydning for såvel sekretariatet som medlemmerne. FRI's sekretariat fortsætter som en selvstændighed enhed med en bestyrelse og den forsikringsordning og de services, som medlemmerne allerede kender i dag. Men samarbejdet med DI og specielt Branchefællesskabet for Videnrådgivere giver en mulighed for ny arbejdsdeling. FRI kan blive stærkere på den interessevaretagelse, der er speciel for FRI's medlemmer, mens branchefællesskabet kan løfte det tungere analysearbejde og den generelle interessevaretagelse på vegne af rådgiverne som branche. I og med at FRI's medlemmer vil udgøre omkring halvdelen af branchefællesskabets medlemmer, vil indflydelsen på branchefællesskabets arbejde og udvikling være betydelig.

Branchefællesskab med andre videnerhverv

Branchefællesskabet for Videnrådgivere (BV) kommer til at bestå af virksomheder, der leverer rådgivningsydelser indenfor ledelse, teknologi, kommunikation, m.m. Potentialet i for alvor at kunne samle rådgiverbranchen er derfor absolut tilstede. I realiteten kan man betragte BV som de første skridt på vejen til at realisere Videnerhverv.dk bare inden for rammerne af DI. Man kan også med rette hævde, at FRI's Videnerhverv.dk-initiativ satte det fornødne skub i DI udvikling af BV.

Forventer alle melder sig ind

For FRI's medlemmer lægger aftalen op til, at de skal melde sig ind i eller associere sig til DI. Det er selvfølgelig en beslutning, den enkelte virksomhed må træffe. Aftalen bygger imidlertid på en forventning om, at alle medlemmer af FRI er medlemmer af eller associeret til DI efter en treårig overgangsperiode.

DI's services

Udover adgang til FRI's ydelser får vi adgang til de services og de netværk, som DI tilbyder sine medlemmer. Medlemmerne vil derfor opleve en betydelig styrkelse af såvel interessevaretagelse, som service og netværksadgang. Samtidig vil de samarbejder, som FRI har med eksempelvis byggeriets parter kunne fortsætte med uformindsket styrke.

Det er selvfølgelig ikke gratis

Der kræves for det første en aktiv indsats fra medlemmernes side for at udnytte den mulighed, der er for indflydelse på DI. Det kræver aktivt arbejde i DI's forskellige udvalg og bestyrelser, og det kræver, at der betales kontingent til både FRI og DI. Kontingentet til FRI kan reduceres noget, men kontingentet til DI er væsentlig større end denne reduktion.

Og så alligevel næsten gratis

Medlemskab af eller associering til DI indeholder nemlig adgang til at deltage i DI's barselsordning, og den er så fordelagtig for FRI's medlemmer, at det fuldt opvejer den ekstra udgift der er ved kontingentbetalingen for langt de fleste FRI medlemmer.

Årsregnskaberne for 2007 fra rådgivervirksomhederne er endnu ikke kendt. Alligevel viser FRI's løbende konjunkturmålinger, at 2007 har været endnu et økonomisk rekordår for branchen. Et år hvor omsætningen er øget med 10 %, og hvor overskudsgraden for tredje år i træk forventes fastholdt på et historisk højt niveau.

Branchens økonomi og konjunktur

Effekterne af højkonjunktur

Rådgivervirksomhederne har gennem de seneste tre år formået at gribe mulighederne i den aktuelle højkonjunktur. Siden 2002 er omsætningen øget med næsten 40 % og overskudsgraden er fordoblet i forhold til perioden 2001-2003. Den høje aktivitet i byggeriet har skabt en solid bund for branchens indtjening, samtidig har branchens virksomheder øget eksporten af rådgivning markant, og dermed skabt et grundlag for fortsat vækst og indtjening, når konjunkturerne på det danske marked vender.

9,3 mia. i omsætning

FRI's brancheundersøgelse for 2006 viste, at omsætningen i branchen fra 2005 til 2006 blev øget fra 7,7 til 8,4 mia. kr. For 2007 forventes en omsætning på 9,3 mia. kr. Branchens overskudsgrad blev i 2006 ændret fra 7,0 % til 6,9 % (EBIT). Dermed fastholdes den højeste over-

skudsgrad i branchen siden begyndelsen af 1980'erne. Forventningerne for 2007 er, at overskudsgraden bliver godt 7 % (EBIT). Endelig er antallet af medarbejdere øget med 10 % så branchen har nu passeret 10.000 medarbejdere i Danmark.

Brancheundersøgelsen viser, at de væsentligste markedssegmenter for de rådgivende ingeniører er byggeri og anlæg. Tilsammen udgør disse områder 56 % af branchens omsætning. Det væsentligste kundesegment er erhvervsvirksomheder og private kunder, der udgør 54 % af omsætningen. Staten samt amter, kommuner og kommunale selskaber har tilsammen tegnet sig for en mindre del af branchens omsætning end i tidligere år.

Omsætning fra eksport

22 % af branchens omsætning kommer fra eksport. Eksporten er i 2006 øget med 15 % og har

Rådgiverbranchen mod nye højder

en samlet værdi af 1,8 mia. kr. Mellemøsten har overhalet vækstmarkederne i Asien som det næstvigtigste marked for rådgiverbranchen efter EU- og EØS-landene. I tillæg til den eksportomsætning, der genereres af de danske rådgivende ingeniørvirksomheder i Danmark, kommer den omsætning der genereres af deres udenlandske datterselskaber. Disse beskæftiger yderligere godt 6.000 medarbejdere.

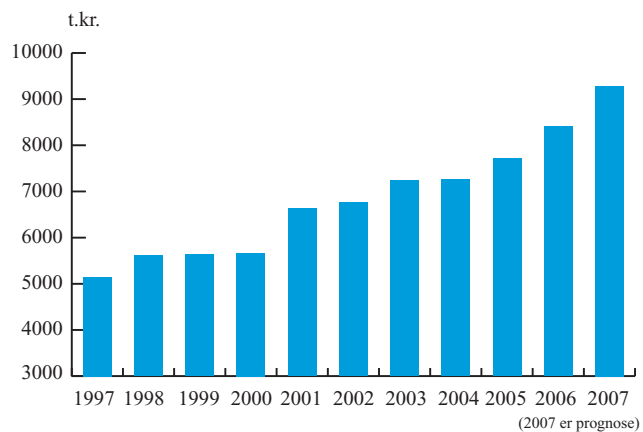
Forventninger til 2008

Markedet og virksomhedernes kapacitetsudnyttelse er blevet kraftigt forbedret over de seneste år. Samtidig har branchens ordrebeholdning været rekordhøj i en lang periode, og virksomhederne går ind i 2008 med et fortsat højt aktivitetsniveau. På det danske marked understøttes denne udvikling af rådgivernes brede kompetenceprofil, der indtil videre, med styrkepositioner indenfor miljø- og energisektorerne og med vækst i erhvervsbyggeriet og det offentlige byggeri, mere end opvejer de vigende konjunkturer i boligbyggeriet. Endelig understøttes den fremtidige udvikling af positive markedsudsigter i forbindelse med fremtidige store projekter i Danmark og en fortsat øget eksport af rådgiverydelser.

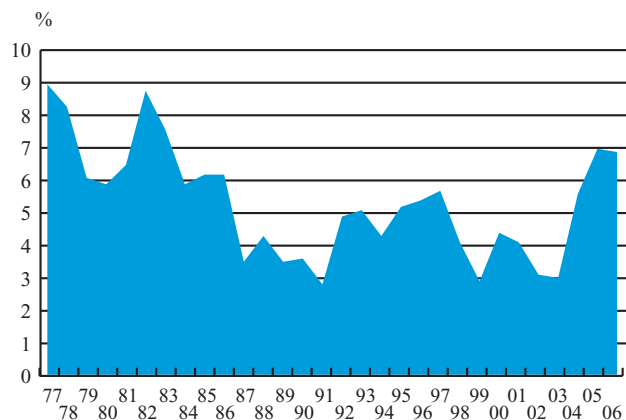
Arbejdskraftmangel hindring for vækst

For branchen i sin helhed forventes 2008 at blive et år på niveau med de foregående tre år, hvor manglen på arbejdskraft udgør den væsentligste barriere for yderligere vækst.

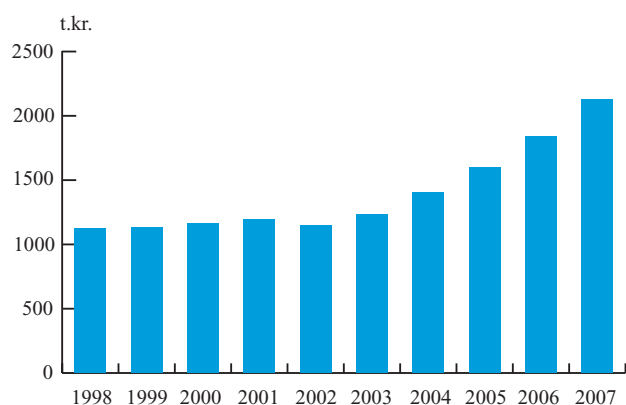
Omsætning

Overskudsgrad

Eksport omsætning

Pejlemærker for 2008

Selvom 2008 bliver et år præget af organisatorisk omstilling for FRI's vedkommende, vil det ikke komme til at fjerne fokus fra de særlige temaer, der er interessante for branchen. FRI vil fortsætte med at markere branchens synspunkter inden for temaer som energi, klima, infrastruktur og behovet for flere ingeniører.

Kompetent arbejdskraft

FRI vil i 2008 forsætte arbejdet for at skaffe tilstrækkeligt med kompetente medarbejdere. Der foreligger her en stor udfordring for FRI og for branchen. Vi skal øge interessen for naturfag og teknik helt ned på folkeskoleniveau. Og vi skal have øget optaget på ingeniøruddannelser. Det er en stor opgave, hvor de rådgivende ingeniører ligger i kamp med andre brancher for at tiltrække højtuddannet arbejdskraft.

Energi, klima og miljø

Miljø-, energi- og klimadebatten vil fortsætte med uformindsket styrke i 2008. FRI offentliggør i januar 2008 et energioplæg, som leverer det faglige grundlag for at blande os i den samfundsaktuelle debat. Oplægget giver FRI mulighed for at påvirke såvel energidebatten som energiforhandlingerne på Christiansborg. Samtidig kommer vi i 2008 nærmere det danske værtskab for FN's Klimakonference i 2009. Det giver FRI mulighed for at markedsføre branchen på bedste vis. Derudover er der igangsat et arbejde med et klimaoplæg. Arbejdet er forankret i FRI's Markedsudvalg, hvor der er nedsat en særlig klima-taskforce.

SKI

SKIs introduktion af rammeaftaler for rådgivningsydelser vil i 2008 blive genstand for særlig opmærksomhed. FRI vil i særlig grad overvåge om rammeaftalerne er u hensigtsmæssige i forhold til mindre ingeniørvirksomheder.

Internationalisering

I takt med branchens øgede internationalisering oplever stadig flere af branchens virksomheder en række udfordringer på de forskellige internationale markeder. Derfor vil FRI i 2008 sætte særligt fokus på de konkrete udfordringer, der er for markedsadgang på en række markeder i Mellemøsten, Asien og Nordamerika.

Infrastrukturkommissionens anbefalinger skal udmøntes

Allerede i januar 2007 kom Infrastrukturkommissionen med sine anbefalinger. Nu ligger bolden hos politikerne, og der foreligger en opgave for FRI i at påvirke regeringen til at sikre kontinuitet i den årlige ramme for anlægsinvesteringer. Det vil sikre, at både de statslige og de private aktører kan disponere mere langsigtet i forhold til nye opgaver. FRI vil fastholde en meget aktiv profil på området som optræk til, at regeringen kommer med en investeringsplan senere på året.

Den medlemsrettede service skal fortsat udvikles

FRI rådgivere tilbydes i dag ugentlig opdatering om aktuelle forhold gennem FRI Nyhedsmail og www.frinet.dk. I 2008 vil FRI gennemføre en modernisering af www.frinet.dk. Formålet er dels at gøre informationen mere brugervenlig, dels at kunne tilbyde flere værktøjer.

Rådgivernøgletal

Det lykkedes FRI at få stoppet rådgivernøgletallene i den oprindelige form i samarbejde med byggeriets øvrige parter. Blandt andet på baggrund af, at indsatsen med at fremstille nøgletallene slet ikke stod mål med anvendelsen. FRI skal i 2008 være med til at udarbejde et simplere og mere brugbart nøgletalssystem til måling af rådgivernes præstation, der giver værdi både for bygherrer og for rådgivere.

Barselsfond

- vigtig for branchens image

Med den aktuelle mangel på arbejdskraft er det vigtigt for branchen at kunne tilbyde attraktive vilkår til sine værdifulde medarbejdere.

FRI brugte i løbet af 2007 en del ressourcer på at undersøge muligheden for at lave en FRI barselsfond som alternativ til det obligatoriske medlemskab af den offentlige barselsfond, men i slutningen af 2007 viste en endnu bedre mulighed sig - nemlig medlemskab af DI-barselsfond.

Hvorfor er barselsfonden vigtig?:

- **Image:** I en tid med arbejdskraftmangel er det et vigtigt signal overfor yngre medarbejdere, at den dag, de skal have børn, er vilkårene gode.
- **Ligestillingsfremmende:** De fleste FRI-virksomheder betaler i dag fuld løn i en række uger til sine barslende medarbejdere, og får kun refunderet knap 23.000 kr. om måneden. Det betyder, at virksomheden ud over at mangle arbejdskraften også har så stor en udgift, at nogle virksomheder har det med i overvejelserne, når de ansætter en ny medarbejder. Måske er bedre refusion af løn en chance for at få flere yngre og flere kvinder ind i virksomhederne. En barselsfond neutraliserer konkurrencen på barselsvilkår, og vilkårene for barsel bliver ikke længere afgørende for valg af arbejdsplads.
- **Udjævning af risiko:** Mindre virksomheder vil risikere at miste eller voldsomt decimere overskuddet, når en medarbejder går på barsel - en risiko en barselsfond vil kunne udjævne.
- **Fælles ansvar:** En barselsfond er samtidig også en solidarisk ordning der flytter omkostningerne over i et fælles ansvar.

DI's barsel er meget attraktiv

Perspektiverne i en FRI barselsordning tegnede godt, men FRI's barselsordning fik en konkurrent som i de fleste tilfælde overhaler både den offentlige ordning og FRI's ordning, nemlig Industriens Barselsfond, som tilbydes til alle associerede og medlemmer af DI.

Ordningen har næsten alt det FRI's barselsordning var tænkt at skulle indeholde - og til en langt mere attraktiv pris. I forbindelse med bestyrelsens indstilling til, at FRI melder sig ind i DI, vil denne mulighed blive et åbenlyst gode for hovedparten af FRI's medlemsvirksomheder. For mange FRI virksomheder vil adgangen til barselsfonden endda kunne betale DI-kontingentet og mere.

Hvis FRI skulle vælge ikke at melde sig ind i DI, er oprettelsen af en barselsfond i FRI-regi stadig en god mulighed, om end en dyrere en.

Rådgivernøgletal

- det skal være enkelt

”Uretfærdigt, dyrt, og omstændigt” var nogle af de ord, det påtænkte nøgletals-system for rådgivere fik med på vejen, inden FRI sammen med den samlede byggebranche sagde stop. I stedet for det først foreslåede system, er der nu et nyt system på vej, hvor de store forkromede opgørelser er erstattet med 10-15 spørgsmål til den, rådgiveren har indgået kontrakt med.

Der blev talt med store ord i slutningen af 2007, da Byggeriets Evaluerings Centers forslag til rådgivernøgletal kom i høring. Systemet havde været på vej i flere år, og der var lagt et stort arbejde i at finde nogle måletal, der viste lige præcis det ønskede.

Branchen sagde stop

Men det var først da hele systemet blev præsenteret samlet, og de økonomiske konsekvenser blev tydelige, at det blev åbenbart, at der måtte siges stop. Også de fremkomne erfaringer fra entreprenørnøgletallene var bekymrende, og den sammenhæng der var indbygget mellem de to nøgletal, fik bl.a. FRI, Danske Arkitektvirksomheder, Tekniq, Byggematerielbranchen og Dansk Byggeri til samlet at gå ud og sige, at nok ville branchen måles, men ikke på de vilkår. Der måtte være en bedre måde at nå en retfærdig bedømmelse på. Da flere brugere samtidig udtrykte tvivl om, hvor meget de ville kunne anvende af systemet, måtte det revurderes.

Politisk stormvej

Udmeldingen vakte ikke glæde i Erhvervs- og Byggestyrelsen (EBST), men med en samlet branche imod, måtte EBST lytte til parterne og

indgå i en dialog om at gøre systemet enklere og billigere. Ændringerne betyder bl.a., at rådgiverne kun skal bedømmes af dem, der reelt ved hvad der er bestilt, det skal være mindre omkostnings tungt både for bygherre og for rådgiver, ligesom evalueringerne skal kunne bruges internt i virksomhederne osv.

Kundetilfredshedsmåling

I samarbejde mellem FRI, DANSKE ARK og EBST nåede man frem til, at den bedste form er en kundetilfredshedsundersøgelse. En tilfredshedsundersøgelse udelukkende baseret på, hvad kontraktparten (f.eks. bygherren) mener, gav naturligvis en del drøftelser i FRI's udvalg. Men man nåede frem til, at det kunden mener, har en betydning. Viden om kundens indstilling betyder, at virksomheden kan forholde sig til holdningen.

Status

Status ved udgangen af 2007 er, at EBST har nedsat en gruppe bestående af repræsentanter for de forskellige parter: bygherrer, arkitekter, rådgivende ingeniører etc. Man arbejder på et forslag bestående af 10-15 spørgsmål i stil med ”Hvor god har rådgiveren været til at overholde de aftalte tidsfrister? svar fra 1 til 5”. Spørgeskemaet bliver pilottestet og forventes sat i drift foråret 2008. Yderligere er indbygget en evaluering af systemet i 2009, som kan tilpasses, hvis det viser sig, at nøgletalssystemet ikke fungerer godt nok.

Det lykkedes

Konklusionen på anstrengelserne er, at det kan betale sig at sige fra, og at en samlet branche står stærkt.

Vi glæder os til at se om de nye nøgletal reelt vil vise sig at give bygherren værktøjer til at vælge sine leverandører på kvalitet snarere end på pris.

Rammeaftaler på godt

FAKTA

Rammeaftaler giver udbyder mulighed for en let adgang til at købe ydelser uden udbud, samtidig med at udbyder ikke er forpligtet til at gøre brug af rammeaftalen.

For de bydende er det som udgangspunkt godt at få en rammeaftale. Dette medfører normalt en sikkerhed for at opretholde et tæt samarbejde med udbyder, uden at de skal bruge en masse tilbudsomkostninger for at få opgaverne. De, der ikke får en rammeaftale, risikerer til gengæld at blive afskåret fra et marked i op til fire år.

Fra kontorartikler til ingeniørydelser

SKI besluttede sidste år at udvide deres sortiment til rådgivningsydelser for ingeniøropgaver, grupperet under fire rammeaftaler - planlægning, bygherrerådgivning, anlæg og byggeri. Af den grove underopdeling fremgik, at der hos SKI ikke var den store indsigt i specialrådgivning. Det er f.eks. ikke alle rådgivere, der mestrer alle sider af anlæg. Fordi man er dygtig til projektering af cykelstier, er man ikke nødvendigvis landets bedste rådgiver inden for lufthavne.

Hvad er en rammeaftale?

En rammeaftale er en løbende aftale indgået mellem en eller flere udbydere og en eller flere leverandører. Formålet er at fastsætte vilkårene for de kontrakter, som på baggrund af rammeaftalen skal indgås i løbet af en given periode på max. 4 år. Udbudsdirektivet giver mulighed for at udbyde flere parallelle rammeaftaler, hvorimod Tilbudsloven kun giver mulighed for at indgå én rammeaftale.

Nogle parallelle rammeaftaler har fastsat vilkår, der kan danne grundlag for en simpel udvælgelse efter f.eks. pris. Andre har ikke fastlagt alle vilkår for tildelingen af den konkrete kontrakt, hvorfor konkurrencen skal gennemføres ved et såkaldt mini-udbud. Dette er typisk tilfældet for rådgivningsydelser, fordi forudsætningerne for den konkrete opgave ofte ikke er kendte på tidspunktet, hvor rammeaftalen indgås.

SKI's store købermagt

SKI har ambitioner om at dække et enormt marked. Stort set alle danske offentlige bygherrer skal have tilbuddet om at kunne benytte rammeaftalerne på alle tænkelige typer rådgivningsydelser. Med det in mente, er det meget svært for virksomhederne at undlade at byde på rammeaftalerne.

Konsekvensen kan i værste fald være, at rådgiveren bliver afskåret fra sine faste offentlige kunder i de tre år, som SKI's rammeaftaler løber. Det giver unægtelig SKI en unik købermagt, som bl.a. benyttes til at indføre et rabatsystem, der skal presse priserne yderligere i forhold til normale udbud. Et andet problem er, at rammeaftalerne indeholder bodssystemer, der afviger markant fra sædvanlige rådgiveraftaler.

og ondt

Offentlige udbydere af rådgiveraftaler bruger i stigende grad rammeaftaler. Rammeaftaler kan fungere fint i en lang række tilfælde, men hvis rådgiverydelser bliver udbudt som en standardvare, så mener FRI ikke, det er seriøst. I årets løb har en af de helt betydende spillere, nemlig SKI udbudt rammeaftaler for rådgiverydelser.

80 spørgsmål til SKI's udbud

FRI gik på den baggrund i dialog med SKI om udbuddets udformning ud fra deisen "If you can't beat them - join them".

Da SKI's udbud så kom, var det dårligt forberedt og bar præg af manglende forståelse for branchen. SKI skelner ikke mellem, om der er tale om rådgiverydelser eller køb af kontorstole - eller måske snarere IT-kontrakter. Termerne bygger for en stor dels vedkommende på tidligere paradigmer med f.eks. "levering", "afhjælpning inden 5 dage" o.l. ABR89 var heller ikke aftalegrundlag. Det lykkedes dog i forbindelse med de 80 spørgsmål som FRI rejste til udbudsmaterialet at få rettet op på en del misforståelser, samt ikke mindst at få størstedelen af ABR 89's regler ind i aftalen.

Udbud annulleret i første omgang

Men der var stadig deciderede fejl i udbudsmaterialet, idet SKI i udbudsannoncerne benyttede "geografi" som tildelingskriterium. Det er ulovligt, hvilket blev påpeget af Konkurrencemyndighederne med det resultat, at udbuddet måtte annulleres til stor gene for FRI-medlemmerne, der allerede havde afholdt store omkostninger på tilbuddet. FRI's skøn er, at tilbudsomkostningerne beløber sig til 30 mio.kr. Ud fra et samfundsøkonomisk synspunkt, er det næppe en god forretning.

Nu er alle tilbud afleveret og resultatet afventes i spænding.

Volumen og ren priskonkurrence?

FRI frygter, at det alene bliver de store virksomheder, der får opgaverne.

Tildelingskriterierne bærer præg af, at det er volumen der kommer til at blive udslagsgivende for, hvem der får rammeaftalen. Det er naturligvis ikke tilfredsstillende, idet de rådgivende ingeniører tæller mange små og mellemstore virksomheder.

FRI frygter på den lange bane, at det bliver rene priskonkurrencer. Hele SKI's koncept bygger på en tro på, at storindkøb kan medføre store besparelser. Man glemmer her, at rådgivning baseres på mandetimer og ikke antal paller. Hvis FRI's frygt er begrundet, vil det skade innovationen i rådgivningsbranchen, hvilket også er stik imod regeringens hensigter.

FRI som vagthund

Og hvad med gennemsigtheden?

FRI har fået indtryk af, at kontrakter tildeles ved forhandling mellem SKI's købere og de, der har indgået rammeaftale med SKI. Men der må som bekendt ikke forhandles, så FRI vil følge udviklingen nøje i 2008.

FAKTA

Statens- og Kommunernes Indkøbscentral

SKI (Statens og Kommunernes Indkøbscentral) er et indkøbssystem til stat og kommuner. SKI skaber deres overskud gennem at modtage en procentdel af alle indkøb, de genererer. SKI er traditionelt mest kendt for sine rammeaftaler af IT- og kontorudstyr. SKI bevæger sig nu også ind på rådgivningsydelser, bl.a. har de udbudt managementkonsulenttydelser.

Going Global

En stærkt øget eksport, en ændret sammensætning af eksporten og en generel global tilstedeværelse af FRI's medlemsvirksomheder er tre af de primære årsager til, at FRI i 2007 har fået en ny struktur for sit internationale arbejde.

Hong Pu River i Shanghai er med en trafik af bulkcarriers og containerpramme svarende til mængden af lastbiler på E45, et synligt billede på den vækst, der i enestående grad kendetegner markederne i Asien og Mellemøsten, og som har været drivende for den globale tilstedeværelse af danske rådgivere.

Eksporten steget med 13%

Indenfor de seneste fem år er eksporten af rådgiverydelser fra Danmark øget med i gennemsnit 13 % om året, fra 1,15 mia. kr. i 2002 til forventede 2,1 mia. i 2007. I tillæg til dette er antallet af ansatte i udenlandske datterselskaber mere end fordoblet, så der med udgangen af 2007 er mere end 6.000 ansatte i danskejede rådgivervirksomheder i udlandet.

Donorfinansiering mindre

Eksporten af rådgiverydelser var i 1980'erne og op igennem 1990'erne drevet af opgaver for nationale udviklingsorganisationer (som Danida). Det er ikke tilfældet længere. Tværtimod er det kommercielle opgaver i Europa og på vækstmarkeder i Asien og Mellemøsten, der driver væksten.

Af rådgivernes samlede eksport fra Danmark i 2006 var 73 % "ikke donorfinansieret".

Internationalt og Danida udvalg

Disse nye tendenser er anledningen til, at FRI har opdelt det internationale arbejde i to dele. En del der orienterer sig mod relationen til Danida, der historisk har været af stor betydning for rådgivernes internationale tilstedeværelse, og en anden del der retter sig mod at styrke eksporten af "ikke donorfinansierede" rådgiverydelser i udlandet.

Samarbejde på internationalt plan

Den nye internationalisering af rådgiverbranchen er samtidig baggrunden for, at FRI og en række af de øvrige europæiske rådgiverorganisationer har igangsat en dialog omkring, hvordan arbejdsdelingen mellem EFCA og FIDIC kan tilpasses det forhold, at en stadig større del af rådgiverne i Danmark og i udlandet opererer hjemmefra på det globale marked. FRI's formand deltager i en task-force der vurderer mulighederne for en omstrukturering.

Forenklet byggesagsbehandling

Den stadig større udbredelse af funktionskrav i bygningsreglementet har været en medvirkende årsag til at synliggøre behovet for en forenklet byggesagsbehandling. I 2008 vil det føre til, at en stor del af kommunernes tekniske byggesagsbehandling kan udføres af private.

Funktionskrav

FRI's medlemsvirksomheder har, som følge af bl.a. funktionskravene, oplevet en stærkt varierende kvalitet i den kommunale byggesagsbehandling - fra en næsten ikke eksisterende teknisk byggesagsbehandling til en nidkær sagsbehandling, der ikke altid har haft forståelse for, hvordan de funktionsbaserede krav i praksis er opfyldt i et givent projekt. Denne varierende kvalitet har gjort sig gældende i store såvel som i små kommuner.

Smidigere byggesager og større rådgiveransvar

FRI har igennem 2007 været involveret i en proces, der i 2008 resulterer i et forslag til ændring af byggeloven. Det er målet, at kommunerne fritages for den tekniske byggesagsbehandling i mindre og mellemstore byggesager.

Smidigere byggeproces

Det er FRI's holdning, at en fritagelse af kommunerne for den tekniske byggesagsbehandling vil medføre en mere smidig byggeproces, og dermed give mulighed for en bedre tilrettelæggelse af den enkelte byggesag. Med fritagelsen af kommunerne for teknisk byggesagsbehandling bliver ansvaret for, at bygningsreglementets krav er opfyldt, entydigt rådgivernes ansvar. Samtidig bliver det den enkelte rådgivervirksomhed, der selvstændigt kommer til at kunne styre projekteringsprocessen af hver enkelt byggesag i den rækkefølge, som er mest hensigtsmæssig for virksomheden.

Nye ansigter i sekretariatet

Hanne Sundin er ny i FRI's sekretariat, men er samtidig også et kendt ansigt. Hanne blev i 2006 ansat som studentermedhjælp i FRI og sluttede i 2007. Siden da er Hanne blevet færdig med sin kandidatgrad, og tilbage fra barsel blev Hanne ansat på fuld tid. Hanne er sammen med Frank ansvarlig for FRI's presse og mediekontakt. Hanne arbejder desuden med opgaver som klima og energi.

Desuden er Katrine von Freiesleben og Simon Kvist Olsen blevet ansat som studentermedhjælpere i sekretariatet. Katrine arbejder med FRI's hjemmeside og FRI's Nyhedsmail samt assisterer med indsamling og behandling af datamaterialet til FRI's statistikker. Simons opgaver ligger inden

Specialkonsulent Hanne Sundin

for det felt, der handler om arbejdskraftmangel - FutureCity og Forum for Yngre Rådgivere. Desuden har Simon været tovholder på mange af de miniundersøgelser, FRI har gennemført i det forløbne år.

I starten af året blev vores tidligere studentermedhjælp Rasmus Kruse færdig med sin uddannelse, og forlod FRI til fordel for et fuldtidsjob.

Arbejdsmiljørådgivernes første år i FRI

FRI intensiverede samarbejdet med Arbejdsmiljørådgiverne i 2007, hvor FRI overtog sekretariatsopgaverne for Arbejdsmiljørådgiverne.

Arbejdsmiljørådgiverne er en brancheforening, der rummer både virksomhedsinterne og markedsbaserede arbejdsmiljørådgivere i den offentlige og private sektor.

Arbejdsmiljø bliver en større del af rådgivning

En række FRI-virksomheder har gennem de seneste år udviklet deres arbejdsmiljøfaglige kompetencer med henblik på også at kunne tilbyde arbejdsmiljørådgivning. En række af dem er endda blevet autoriserede arbejdsmiljørådgivere af Arbejdstilsynet. Arbejdsmiljørådgivning er et lovende forretningsområde med fin synergi til andre rådgivningsområder: Der er bl.a. en voksende forståelse for nødvendigheden af en effektiv ledelsesmæssig sikring af arbejdsmiljøforholdene i kundekredsen.

Siden samarbejdet mellem FRI og Arbejdsmiljørådgiverne begyndte, er de arbejdsmiljørådgivere, der kan være medlem af FRI, på vej ind. Samtidig er næsten alle de FRI-virksomheder, der tilbyder arbejdsmiljørådgivning, også blevet medlem af Arbejdsmiljørådgiverne.

Styrket arbejdsmiljøkompetence i FRI

Samarbejdet mellem de to organisationer giver en betydelig styrkelse af mulighederne for at varetage arbejdsmiljørådgivernes interesser, og for at udvikle et godt rådgivningsfagligt samarbejde på tværs af rådgivningsbranchen.

Samarbejdet har blandt andet helt konkret resulteret i en standardkontrakt for aftaler om påbudte rådgivningsopgaver og en lille pjece til virksomhederne, der orienterer om arbejdsmiljølovgivningens krav om brug af arbejdsmiljørådgivning. Samarbejdet har samtidigt styrket arbejdsmiljø-

ressourcerne i FRI's sekretariat og dermed mulighederne for at varetage FRI-virksomhedernes interesser i samarbejdet med Danske Arkitektvirksomheder, Branchearbejdsmiljørådet for Bygge & Anlæg, Bygherreforeningen og Arbejdstilsynet.

EU-regler om arbejdsmiljø på vej

Styrkelsen er vigtig, ikke mindst i forbindelse med den forestående revision af reglerne om arbejdsmiljø ved projektering og byggeledelse mv. I forbindelse med revisionen skal blandt andet EU-reglerne om arbejdsmiljøkoordinering under projektering indarbejdes så de kan implementeres i Danmark. FRI har gennem arbejdsgruppens samarbejde i EFCA fået et godt overblik over erfaringerne fra de lande, der allerede har implementeret disse EU-regler. Styrkelsen af rådgiverne på arbejdsmiljøområdet vil betyde, at der er god mulighed for, at erfaringerne kan spille ind i revisionen.

Arbejdsmiljøydelsesbeskrivelse

For at ruste FRI-virksomhederne endnu bedre til den større fokusering på arbejdsmiljø, som de kommende regler vil medføre, har FRI nu genoptaget arbejdet med en ydelsesbeskrivelse, så opgaverne bedre kan synliggøres og prissættes.

FRI's lønstatistik vil vise:

- *Gennemsnitslønninger, kvoter og fraktiler for hver af grupperne (både hovedstad og provins):*
  - *Civilingeniører*
  - *Akademiingeniører*
  - *Teknikumingeniører*
  - *Diplomingeniører*
  - *Magistre (dog alene på landsplan)*
  - *Tekn. assistenter, ingeniør assistenter og tegnere*
- *Gennemsnitskurver og 3. grads polynomier*
  - *For alle grupper*
- *Population, definition, lønbegreber, Årsnormtimetal (ÅNT)*

Erfa-lønstatistik

FRI vil i 2008 kunne tilbyde medlemmerne adgang til en lønstatistik baseret på lønninger i en række af de største FRI-virksomheder. Lønstatistikken vil bl.a. vise udviklingen i lønninger baseret på uddannelse og dimissionsår, samt lønforskelle mellem hovedstadsområdet og resten af Danmark. Lønstatistikken er tænkt som et ledelsesværktøj for FRI's medlemmer.

Kurser og andre arrangementer mv.

Udbud

FRI har i løbet af 2007 afholdt en del kurser såvel i virksomhedernes regi som åbne kurser. Der har hovedsageligt været lagt vægt på entrepriseret og tilbudsloven, men som noget nyt udbød FRI også kurser i FIDIC's red book, som udover FRI medlemmer tiltrak deltagere fra Danske Arkitektvirksomheder.

afholdt flere gå-hjem møder, bl.a. om markedet for byggeri i Storbritannien og i Rusland.

Ansættelse

Også FRI's kurser i ansættelsesret var meget populære. På kurserne gav undervisere fra advokatfirmaet Bech Bruun et godt og interessant overblik over den generelle funktionærret.

Praktiske kurser

FRI har ambitioner om at holde priserne nede samt udbyde kurser med fagligt kompetente undervisere, der har en praktisk tilgang og en underholdende fremstillingsform. Det må siges at være lykkedes, og der har i det forgangne år deltaget mere end 400 ansatte i FRI virksomheder på kurserne.

Internationalt

I samarbejde med Danske Arkitektvirksomheder har FRI på det internationale område

Samarbejde

Endelig er FRI løbende i dialog med bl.a. Byggecentrum, Entreprenørskolen, Dansk Konstruktions- og Beton Institut, Resonans og DA-arbejds miljøuddannelse om udbud af kurser tilpasset FRI's medlemsvirksomheder.

Særligt om udbud

Den mest omfattende ændring i udbudslovgivningen i 2007 var kravet om annonceringspligt for alle tjenesteydelser og indkøb over 500.000 kr. Det betyder reelt, at rådgivningsydelser mellem 500.000 kr. og 1.500.000 kr. nu skal annonceres.

På den ene side er det positivt, at der introduceres konkurrence, men der er samtidig risiko for, at vi drukner i tilbudsarbejde.

Kravet stammer, som de fleste andre udbudsretlige tiltag, fra EU, der i juni 2006 med en fortolkningsmeddelelse påpegede, at staterne skal efterleve den generelle forpligtelse til konkurrenceudsættelse af offentlige kontrakter, uanset at disse ikke er omfattet af EU's udbudsdirektiver. Det er endvidere formålet at effektivisere de offentlige indkøb og at sikre større åbenhed og konkurrence. Sidstnævnte stemmer fint overens med regeringens Globaliseringsstrategi.

Forsyningsvirksomhed ikke omfattet

Annonceringspligten blev pr. 1. juli 2007 placeret i Tilbudsloven, der nu har skiftet navn til "Lov om indhentning af tilbud på visse offentlige og offentligt støttede kontrakter". Af en uforklarlig årsag valgte Danmark at fritage tilbud under Forsyningsvirksomhedsdirektivet, der derfor ikke skal annonceres.

Ikke formkrav til udbydere

Loven stiller meget få og uformelle krav. Kravene omfatter, at tildeling skal ske på grundlag af objektive, saglige og ikke-diskriminerende kriterier, og der må ikke finde forskelsbehandling sted.

Udbydere kan vælge diverse medier, såsom udbyders hjemmeside, tidsskrifter, lokale aviser og EU's udbudsdatabase (TED). Udbydere kan frit vælge mellem alle de kendte procedurer fra udbudsdirektivet f.eks. kvalifikationssystemer, offentlig/begrænset udbud, udbud efter forhandling, rammeaftaler m.fl.

Vi drukner i tilbud

På den ene side er det oplagt, at man ikke skal bureaukratisere udbud af små opgaver unødigt, men omvendt kan det forekomme naivt at tro, at en så løst skitseret proces vil effektivisere konkurrencen. FRI's umiddelbare indtryk er, at nogle offentlige udbydere er begyndt at benytte rammeaftaler på en helt utilsigtet måde, idet de indhenter tilbud på småopgaver fra samtlige, der står på kvalifikationslisten eller har en rammeaftale. Det medførte i en konkret sag, at 37 rådgivere gav tilbud på en opgave på ca. 600.000 kr. Det er samfundsøkonomisk helt uholdbart!

Opgaverne må stadig ikke opdeles

Et andet problem er tilsyneladende, at udbydere glemmer, at de skal beregne summen ud fra samme regler som EU's udbudsdirektiv foreskriver. Dvs. at samtlige opgaver af samme type skal sammenlægges, når det vurderes, om opgaven er under eller over grænsen for annoncering. Det forekommer, at der af og til sker en kunstig opdeling. Det er ulovligt.

Effektivisering nødvendig

Endelig kræver det meget store ressourcer for rådgiverne at finde alle de småopgaver, som annonceres på diverse hjemmesider. Ofte må udbydere ringe rådgiverne op for at gøre opmærksom på opgaven.

Samlet set kan man sige, at det er nok så som så med formålene om at sikre effektiviseringen af de offentlige indkøb samt sikre større åbenhed og konkurrence.

FRI og FRI's medlemsvirksomheder har de seneste år været en væsentlig aktør i debatten om Danmarks fremtidige infrastruktur. Det lykkedes FRI at sætte infrastrukturen på dagsorden og at påpege behovet for visioner, infrastrukturdebatten, eksempelvis i form af en bro over Kattegat.

Debatten om Danmarks infrastruktur

Synlighed om infrastruktur

Med nedsættelsen af Regeringens Infrastrukturkommission i efteråret 2006, opnåede FRI en første kulmination på den indsats, der skulle skabe synlighed om behovet for, og manglen på, visioner for Danmarks infrastruktur. En indsats der tidligt i 2007 resulterede i lanceringen af FRI's oplæg for transportvisioner for Danmarks Infrastruktur i 2030.

Trængsel - tænk langsigtet

I oplægget argumenterer FRI for, at trængselsproblemer og de samfundsmæssigt afledte omkostninger af trængsel betyder, at Danmarks styrkeposition som førende vidensamfund bliver mindre, end de ville have været. Derfor er der behov for politiske visioner, der kan være styrende for udviklingen af Danmarks infrastruktur. Det er ikke politisk visionært blot at bygge et ekstra spor til de eksisterende veje, og det løser ingen langsigtede udfordringer. Der er behov for at tænke nyt, langsigtet og visionært, både hvad

angår en bedre udnyttelse af den eksisterende infrastruktur med ny teknologi, og ved investeringer i fremtidig infrastruktur, der tager højde for såvel miljøbelastning, som fremtidens pendler og transportmønstre.

Aktiv debattør

Igennem 2007 har FRI på baggrund af visionsoplægget været en aktiv aktør i debatten om Danmarks transportinfrastruktur. Dette gælder ikke mindst centrale områder som trængsel i Hovedstadsregionen og i Østjylland, samt visionerne for nye store broforbindelser som Femernbælt, Kattegat og en yderligere Øresundsforbindelse.

Vision for energi

For FRI er infrastruktur imidlertid mere end transport. Gennem 2007 har FRI derfor i samarbejde med medlemsvirksomhederne udarbejdet et oplæg der skal styrke FRI's position som en væsentlig aktør i energidebatten: Danmark som Førende Energination.

Førende cleantech-nation

For energiinfrastrukturen gælder det som for transportinfrastrukturen, at der er behov for visioner der på en gang kombinerer den eksisterende infrastruktur med ny teknologi og som er retningsvisende for den fremtidige udvikling. Det betyder, at der er behov for, at investeringer i Danmarks fremtidige energiforsyning og -infrastruktur styres af en række overordnede visioner. Visioner for forsyningssikkerhed, robusthed, færrest mulige omkostninger for miljøet, og med mulighed for at tilpasse energisystemerne til nye typer brændsel, efterhånden som teknologien tillader det. En integreret del af visionen bør samtidig være, at Danmark bliver den førende nation indenfor cleantech- og energiteknologi, så Danmark også fremover kan skabe værdi på energi.

Interessevaretagelse for rådgivende Ingeniører

Ingeniørbranchen når historisk højdepunkt

FRI i medierne - Synlighed over forventning

2007 har været et godt medieår for FRI. Eksempelvis har FRI stået bag tre af de ti historier i Ingeniøren, der ifølge avisen selv har haft størst gennemslagskraft i offentligheden og den politiske debat; nemlig 'Nye fusioner truer ingeniørhøjskolerne' (19.1), 'Danmark drænes for topforskere' (20.4) og 'Seks superministerier skal fremtidssikre Danmark' (9.11). Et andet eksempel på FRI's markante gennemslag i medierne er, at FRI i gennemsnit har været i TV hver anden uge gennem hele 2007, hvilket er noget af en præstation for en mindre brancheorganisation.

FRI fylder meget i samfundsdebatten med historier, der bringes mange steder, og med omtaler i de store medier. Faktisk forekommer ca. 40 pct. af FRI's medieomtale i de større landsdækkende aviser samt radio og TV, hvilket er udtryk for en stigning i forhold til sidste år. Samtidig viser statistikken også, at FRI er godt tilstede i regionalpressen.

I løbet af 2007 er FRI også i stadigt større omfang blevet inddraget omkring store politiske udspil - socialdemokraternes velfærdsoplæg, regeringens forslag til finanslov, kvalitetsrefor-

men samt regeringens plan for skattelettelser. I alle fire tilfælde har FRI været i TV. Det ser vi som udtryk for, at medierne ser FRI som en yderst relevant samfundsdebattør.

Alt i alt var 2007 året, hvor FRI opnåede en gennemsnitlig tilstedeværelse i medierne på knap 50 unikke hits pr. måned. Det er godt det dobbelte af målsætningen. At der er tale om unikke hits dækker over, at en nyhed bragt i en avis, og som spredes sig til andre kun tælles én gang. For at synliggøre FRI's egentlige plads i samfundsdebatten, har FRI i efteråret taget hul på en ny opgørelsesmetode som supplement. Fremover vil FRI supplere antallet af unikke hits med en PR-værdi, som opgøres med udgangspunkt i en vægtning af den enkelte nyheds placering og gennemslagskraft.

Ingeniøremner på dagsordenen

Det emne, der har givet FRI mest plads i medierne, er infrastrukturspørgsmålet. Det skyldes dels Infrastrukturkommissionen, dels ingeniørernes høje troværdighed på området. FRI har imidlertid også været fint tilstede i debatten på områder som uddannelse, kompetencer og branchespørgsmål. Endelig er det værd at fremhæve, at

Målet med FRI's mediearbejde er at styrke branchens profil og skabe større kendskab til og anerkendelse af rådgiverne og deres betydning for samfundet. Det er lykkedes meget flot for FRI i 2007.

miljø/energi/klima også er vokset til at blive et af de mere markante områder, hvor FRI blander sig i debatten. Det skyldes bl.a., at Danmarks kommende værtskab for FN's Klimakonference har betydet en redaktionel interesse og oprustning, samt ingeniørernes gode faktuelle bidrag til debatten.

Miniundersøgelser - FRI's nye våben

2007 er også året, hvor FRI iværksatte flere miniundersøgelser, hvor vi tager temperaturen på samfundsaktuelle spørgsmål blandt de rådgivende ingeniører. To af disse har resulteret i forsidehistorier i Dagbladet Børsen. Undersøgelserne giver dels mulighed for, at FRI med aktuelle holdningstilkendegivelser fra branchen i ryggen kan komme i medierne, dels medvirker de til at profilere virksomhedernes kompetencer eksempelvis inden for eksport af rådgivningsydelser i forbindelse med FN's Klimakonference. Endeligt har undersøgelserne givet positiv feedback bl.a. fra uddannelsesinstitutioner, Danmarks Eksportråd, og de har resulteret i, at sager er blevet rejst over for en minister på Christiansborg.

Ingeniører som eksponenter for en hel branche

2007 har også budt på en større mediemæssig efterspørgsel efter "rigtige ingeniører". Det er et udtryk for, at ingeniører er oppe i tiden, men også for, at FRI kendes for at kunne levere varen, når medierne efterspørger. En opgave i 2007 har været at finde ingeniører blandt medlemsvirksomhederne til bl.a. TV. Det fik bl.a. Anja Collin Højen fra Moe & Brødsgaard i Aftenshowet på DR om statisk elektricitet, og Peter Bæk fra NIRAS i TV2 Nyhederne om det manglende arbejdsincitament i regeringens skatteudspil. Det er positivt for branchen, når enkeltpersoner stiller op på denne måde. Det bidrager til at illustrere, at virkelighedens ingeniører ikke lever op til deres støvede image, og kan på den måde være med til at tiltrække unge til faget og skabe anerkendelse af rådgivernes betydning i samfundet. Det skal vi gerne have mere af i 2008.

Ekstern interessevaretagelse

FRI's rolle som en seriøs medspiller kan også ses af den massive indsats, som FRI lægger i at forsøge at påvirke myndigheder, politiske beslutningstagere og ordregivere. Det er en indsats man ikke nødvendigvis kan læse om i avisen.

FRI har afgivet en række høringssvar, leveret forslag og faglig baggrundsviden til en række politiske udspil - bl.a. under valgkampen - og gennemført en møderække med ministre og øvrige politikere spændende fra SF til Dansk Folkeparti, samt med ledende embedsfolk i flere ministerier. Selvom der lægges en væsentlig indsats i arbejdet, er det altid op til modparten at tage fra forslagene, hvad man kan bruge, og indimellem bærer arbejdet frugt. Et resultat har været, at FRI har skabt væsentlig opbakning til en ny fast forbindelse over Kattégat, både på Christiansborg og udenfor.

Særlige FRI-temaer i interessevaretagelsen i 2008

Miljø-, energi- og klimadebatten vil fortsætte med uformindsket styrke i 2008 i takt med, at vi kommer tættere på FN's Klimakonference i 2009. FRI har flere åbninger til at sikre os gennemslagskraft og legitimitet i denne debat bl.a. på baggrund af et energioplæg, som skal levere det faglige grundlag, og tilsvarende på baggrund af et klimaoplæg.

Et andet bærende tema i 2008 vil være kompetencespørgsmålet. Dette er bredtfaende og inkluderer primært de rådgivende ingeniørers mangel på arbejdskraft. FRI vil målrette sin indsats i forhold til at øge interessen for naturfag og teknik og øge optaget på ingeniøruddannelser. Samtidig vil FRI markere sig i forhold til at afhjælpe manglen på arbejdskraft her og nu, gennem pres for velfærdsreformer og lavere skat, og lempeligere lovgivning i forhold til udenlandsk arbejdskraft.

Klima/energi

- ny fokus frem mod 2009

2008 i klimaets tegn

Hele verdens opmærksomhed er i disse år rettet mod energiforbrug, CO₂-udledning og klimaforandringer. Der ligger en kæmpe opgave i at forhindre de største forandringer gennem en offensiv energipolitik, og i at tilpasse verden de forandringer, der vil komme.

Energi og klima - et internationalt anliggende

På den politiske scene er energi således blevet et aktuelt emne, som der skal forhandles internationale løsninger på. Det skyldes to helt åbenlyse grunde - at udledning af CO₂ ikke stopper ved grænserne, og følgelig at klimaforandringer er grænseoverskridende. Dertil kommer, at klimaforandringerne ikke blot vil ramme, dem der udleder mest CO₂. Klimaforandringerne vil ramme globalt - oven i købet skævt, så de områder, der er mest udsatte i dag, også er dem, der vil blive hårdest ramt. Klimaforandringerne vil gå hårdest ud over ulandene. Resten af verden har en rolle at spille i forhold til at forebygge og afhjælpe katastrofer.

Danmark har en stor rolle at spille internationalt gennem værtskabet for COP15. Oprettelsen af Energi- og Klimaministeriet er en vigtig indikator på, at regeringen vil sætte massive kræfter ind på at skabe internationale resultater.

Også et nationalt anliggende

Energipolitik er imidlertid også et nationalt anliggende. Det er nationale politiske beslutninger, der skal skabe rammerne for at Danmark kan leve op til sine internationale forpligtelser. Resultaterne af de energiforhandlinger, som

Folketingets partier har genoptaget i begyndelsen af 2008, får konsekvenser for den danske CO₂-udledning og dermed indirekte for de danske forpligtelser og muligheder i forbindelse med FN-topmødet.

Brug for en teknologirevolution

Hvis verden skal undgå de værste klimaforandringer, så kræver det en revolution, som skal komme fra ingeniører, forskere og andre teknologudviklere. Det er dem, der skal udvikle og implementere teknologier, som skal reducere CO₂-udslippet. Vi kan gøre politikernes målsætninger og forpligtelser til virkelighed.

Rådgivende ingeniører går forrest

De rådgivende ingeniører er blandt de få brancher i Danmark som har praktisk erfaring med rådgivning på energi- og klimaområdet. FRI-virksomheder har gennem en årrække specialiseret sig i rådgivning på energi- og klimaområdet med udgangspunkt i bl.a. danske projekter for kraftvarmeanlæg, fjernvarme og naturgasnetværk samt energibesparelser, de frie energimarkeders sociale virkninger og tilpasning til vejrlige forhold. Endvidere er danske virksomheder blandt de førende i verden, når det drejer sig om vedvarende energi - bl.a. rådgivning, udvikling og design til drift af vindmølleparker, biobrændstoffer, solenergi, bølgeenergi, affaldsforbrænding, fjernvarme og geotermi.

Teknologi og politik skal gå hånd i hånd

Danmark har siden oliekriserne i 1970'erne med succes afkoblet den historiske sammenhæng mellem økonomisk vækst og vækst i energifor-

Energi og klima har været højt på den samfundsmæssige dagsorden i 2007.

Energiforhandlingerne i Folketinget, at Danmark fik tildelt værtskabet for FN's klimatopmøde i 2009 (COP15), Folketingsvalget og FN topmødet på Bali i december har alle bidraget til at gøre året til energi- og klimaar. Energi- og klimadebatten vil fortsætte med endnu større styrke i 2008 og 2009 i takt med, at vi kommer tættere på COP 15. FRI vil satse massivt på at præge debatten.

brug baseret på fossile brændsler. Denne afkobling er sket som følge af teknologiudvikling og politisk prioriteret planlægning. Læren af den danske energihistorie er, at man ikke kun skal satse på teknologisk udvikling. Barriererne for at teknologien kan indtage markedet skal undersøges og korrigeres gennem en ambitiøs energipolitik.

FRI i energi- og klimapolitikken

Med den vigtige rolle de rådgivende ingeniører spiller og i endnu højere grad kan komme til at spille, er energi og klima et politikområde, hvor FRI har en væsentlig rolle at spille. Ingeniørerne har den faktuelle viden, der kan bidrage til at den politiske debat og handlen bliver løftet op på et højere niveau.

FRI har allerede i 2007 markeret sig markant, og i 2008 vil FRI i endnu højere grad forfølge dette spor. Der er i FRI blevet udarbejdet et energioplæg med forslag til en ambitiøs dansk energipolitik.

Forsyningsikkerhed, værdi og reduktion

FRI anbefaler i sit oplæg til "Danmark som førende energination", at dansk energipolitik tilrettelægges efter tre overordnede målsætninger:

- Forsyningsikkerhed - Danmark skal også på langt sigt være selvforsynende med energi.
- Danmark skal skabe værdi på energi - Danmark skal skabe overskud på energi-betalingsbalancen
- Reduktion i udledningen af drivhusgasser - Danmark skal forbruge og producere energi på en måde, der er så skånsom overfor miljø og klima som muligt.

Staten som lokomotiv

Fælles for målsætningerne er, at staten har en særlig rolle at spille, hvis Danmark skal flytte sig i den rigtige retning. Staten skal aktivt efterspørge samfundsmæssigt energirigtige løsninger og stille krav til sine leverandører af energi- og energirelaterede ydelser. Samtidig skal staten udnytte muligheden for at fastlægge de overordnede rammer gennem forbud, prisfastsættelse eller afgifter. På baggrund af målsætningen foreslår FRI en lang række konkrete energipolitiske tiltag, der kan og bør tages her og nu. Oplægget kan læses på www.frinet.dk.

FRI's klimapapir bringer viden i debatten

Tilsvarende vil der i 2008 i FRI-regi blive udarbejdet et klimapapir, der skal fokusere på den kæmpe opgave Danmark og verden står overfor i at tilpasse verden de forandringer, der vil komme. Også her ligger de rådgivende ingeniører inde med den viden, der ofte mangler i den offentlige debat, i forhold til at sikre at debatten præges af faktualitet og ambitiøs politik. Alle bidrag til politikoplægget modtages gerne.

FRI må på banen

Når Danmark og den øvrige verdens opmærksomhed er rettet mod et af de rådgivende ingeniørers kerneområder, er det klart, at FRI skal på banen. 2008 skal være året, hvor FRI vil kæmpe for og markere sig på at være den faktuelle og visionære stemme i debatten om dansk energi- og klimapolitik.

Interessen for teknik og naturvidenskab skal øges gennem succesoplevelser og glæden ved at lykkes. Det skal ske helt fra folkeskolen til universitetet.

Arbejdskraftmangel - i det lange perspektiv

2007

26

FRI ÅRSBERETNING

Ved siden af at arbejde for adgang til mere arbejdskraft på den korte bane gennem pres for skattelettelse, velfærdsreformer og adgang til udenlandsk arbejdskraft, så gør FRI en stor indsats for at flere vælger og gennemfører en teknisk eller naturvidenskabelig uddannelse.

FRI har i 2007 arbejdet på en række tiltag, hvor FRI sætter fokus på at få flere unge til at interessere sig for tekniske og naturvidenskabelige fagdiscipliner. Der hersker stadig udtalte fordomme mod ingeniørers image. Samtidig viser en nyere undersøgelse imidlertid, at drenge i 9. klasse helst vil være ingeniører. Andre undersøgelser viser desværre, at tendensen ikke fortsætter til efter gymnasiet.

Unge og teknik arbejdsgruppen

Hvem bedre til at få unge til at vælge natur og tekniske uddannelser end de yngre ingeniører selv. FYR udvalget nedsatte derfor i samarbejde med Kompetenceudvalget en arbejdsgruppe af yngre ingeniører. Det arbejde kom der rigtig mange gode ideer ud af. En fællesnævner for alle

ideerne er ”glæden ved at lykkes” og ”gør teorien praktisk”.

Besøg hos studievejledere

For at få mere at vide om, hvad de unge mener om ingeniørfaget, besøgte FRI tre studievalgcentre forskellige steder i Danmark. Studievalgscentrene vejleder unge på gymnasierne, HTX mv. om hvilke uddannelser, de kan vælge. Alle steder er vi blevet positivt modtaget, og vi arbejder på et gensidigt samarbejde, hvor FRI kan supplere centrene med information om, hvordan ingeniører arbejder. Helt konkret har FRI fået lov til at stille op med en ung ingeniør på ca. 30 gymnasier og HTX'er i Region Hovedstaden og give alle skolernes 2. og 3. års elever et indblik i, hvad en ingeniør laver. Vi forventer at fortsætte rundturen i 2008.

Casebaseret undervisning

Arbejdsgruppen stillede sig det spørgsmål - hvad er det, der sker i gymnasiet, siden det er her

Tre piger fra FYR-udvalget gik i forvejen for ingeniørfaget. Fra venstre ses Sophie Damskier, Grontmij | Carl Bro; Anja Collin Højer, Moe & Brødsgaard og Anne Christoffersen, Niras.

Heller ikke rådgivende ingeniørvirksomheder er gået ram forbi i kampen om arbejdskraft. Tidligt i 2006/7 lavede FRI en miniundersøgelse blandt de største medlemsfirmaer. Estimatet var, at der på det tidspunkt manglede ca. 1000 ingeniører i medlemsvirksomhederne. Et problem, der ikke er blevet mindre i løbet af 2007.

interessen for naturfag forsvinder. Det har vist sig, at en del af forklaringen er, at fysik og matematik her går fra at være leg og forsøg til at være udenadslære og abstrakte beregninger. Derfor har FRI indledt et samarbejde med fysiklærerforeningen, for at FRI's virksomheder i samarbejde med fysiklærere laver opgaver til fysikundervisningen baseret på aktuelle gennemførte projekter. Teorien skal bruges i praksis for at give mening.

Futurecity - 6. klasse lærer hvordan samfundet hænger sammen

Et andet tiltag, der fyldte meget i forberedelserne i 2007 var Futurecity - et koncept med en blanding af computerspillet SimCity, forståelse for samfundsforhold og faget natur og teknik. Vi arbejder i øjeblikket med at finde sponsorer til projektet og tilrette det til undervisningskravene i Danmark. Hvis alt går godt, forventer vi at spillet kan gå i luften med et begrænset antal skoler i efteråret 2008, og efterfølgende gå i luften med et fuldt undervisningsspil i 2009 - op mod klimatopmødet.

Mangfoldighed

Et andet projekt er at vise, hvad der har fået yngre ingeniører til at vælge rådgivende ingeniørvirksomheder - og det er bestemt ikke en stereotyp beskrivelse. Den indeholder alt fra glæden ved at se ting blive til, udlandsudfordringer, spændende arbejdsopgaver, gode arbejdsvilkår og det at gøre en forskel. FRI gennemfører en række interviews, som bliver brugt både på FRI's hjemmeside og i artikler.

2008 sætter endnu mere fokus på arbejdskraftmanglen.

I 2008 vil FRI sætte endnu mere fokus på arbejdskraftmanglen, og indsatsen for at tegne et inspirerende image for ingeniørfaget og de rådgivende ingeniørvirksomheder.

FYR - fokus på flere ingeniører

Forum for Yngre Rådgivere (FYR) går foran for at skaffe flere ingeniører. FYR har i 2007 udover at være netværk for branchens yngre medarbejdere gået foran i kampen for at vække interesse for teknisk videnskab.

Netværksarrangementer

FYR-udvalget har i 2007 igen haft et begivenhedsrigt år med en række arrangementer for yngre medarbejdere i medlemsvirksomhederne. Der har i alt været afholdt fire arrangementer, hvor det primære mål har været at give medarbejderne mulighed for at netværke på tværs af firmagrænserne. Dette vurderes i vid udstrækning at have været en succes, ikke mindst fordi en del af deltagerne på arrangementerne er gengangere. Målet for 2008 er at bibeholde den gode linie og forsøge at øge antallet af deltagere, samt styrke netværket yderligere.

FYR-netværk i Jylland

I 2007 afholdte FYR-udvalget også en række arrangementer i Århus for at også jyske unge rådgivere kan få glæde af hinanden.

Arrangementerne kan gennemføres, fordi en række af medlemsvirksomhederne har indvilliget i at udpege kontaktpersoner i deres lokalafdelinger i Århus, som udgør en arbejdsgruppe, der har til formål at gennemføre arrangementer i Jylland. For at tilgodese medlemsvirksomhederne, der har afdelinger udenfor Århus, vil arbejdsgruppen i 2008 forsøge at flytte nogle arrangementer til andre byer, som f.eks. Kolding.

Computerspil og ingeniørkunst for 6. klasser

FYR-udvalget har i 2007 fortsat sin deltagelse i arbejdsgruppen, Unge & Teknik, hvor målet er at styrke kendskabet til naturvidenskab. I 2007 har der været stor fokus på Futurecity - et computerspil, der skal anvendes i undervisningen i folkeskolen, og øge interessen og kompetencerne indenfor naturfag og teknik. Efter et besøg hos

Samarbejde sat på prøve. Ved FYR's sommerarrangement fik deltagerne mulighed for at lære samarbejde gennem akrobatik.

vores svenske kollegaer, blev det besluttet at arbejde videre med et dansk Futurecity koncept. Arbejdet er nu så langt, at målet for 2008 er at få det afprøvet på en række danske folkeskoler, med klima som det overordnede tema.

Ingeniører viser faget på gymnasier

Arbejdsgruppen har derudover arbejdet med tilbud om oplægsholdere til gymnasierne, hvor medlemsvirksomhederne er blevet opfordret til at stille med unge ingeniører, der på en inspirerende måde kan berette om det at være ingeniør. I starten af 2008 vil en række af disse ingeniører indgå i en foredragsrække på gymnasier i Region Hovedstaden, arrangeret af Studievalg København.

Gymnasieelever lærer fysik med rigtige projekter

Der er ligeledes kontakt til Fysiklærerforeningen med henblik på at udvikle nogle cases, der kan anvendes i undervisningsøjemed i gymnasiernes fysikundervisning, for at bringe praksis ind i en ofte mere teoretisk præget undervisning. Disse cases skal udarbejdes af ingeniører i medlemsvirksomhederne, med udgangspunkt i de beregninger, ingeniører foretager i hverdagen.

Derudover er der udarbejdet en række interviews af ingeniører med interessante baggrunde til brug for artikler, hjemmesider m.v.

Energibesparelser

- en overset markedsmulighed?

Der er i 2007 blevet skabt et marked for energibesparelser for rådgivere.

Hidtil har markedet ikke været tilgængeligt på grund af Elnetselskabernes mulighed for vederlagsfrit at tilbyde rådgivning. Dette marked er nu blevet konkurrenceudsat.

Den konkurrenceforvridning rådgiverne i en årrække oplevede fra elnetskabernes vederlagsfrie energirådgivning er erstattet af en ikke-forvredet konkurrence med elnetskabernes energirådgivere.

Der er to væsentlige årsager til dette. For det første er en del af elnetskabernes energispareindsats blevet udliciteret. I 2007 er i alt blevet udbudt for 19 mio. kr. i energibesparelser. Desværre har interessen blandt FRI's medlemmer til at søge midler fra udliciteringspuljen været stærkt begrænset. Forhåbentlig er interessen væsentligt øget, når der igen udbydes midler i 2008.

For det andet er der sket en markedsgørelse af forsyningselskabernes resterende energispareindsats. Selskaberne skal samlet spare 7,5 PJ årligt i perioden 2006-2013, og har metodefrihed med hensyn til, hvordan målene nås. Herved er skabt et incitament for forsyningselskaberne til at anvende de rådgivere, der skaber energibesparelser billigst muligt.

Bestyrelsens sammensætning efter generalforsamling i 2007

Formand

Søren Holm Johansen, Rambøll Danmark A/S

1. næstformand

Christian Listov-Saabye, Moe & Brødsgaard A/S

2. næstformand

Peter Hostrup Rasmussen, COWI A/S

Niels Bahnsen, NIRAS A/S

Ingelise Bogason, Birch & Krogboe A/S

Knud Johansson, Johansson & Kalstrup A/S

Lars Kragh, Leif Hansen A/S

Arne Buhl Petersen, Grontmij | Carl Bro A/S

Niels Chr. Toppenberg, Bascon A/S

Bent Vanggaard, Brix & Kamp A/S

Sekretariatet

Lars Goldschmidt, Administrerende direktør

*Ulla Sassarsson, advokat, sekretær for formandskab og bestyrelse,
sekretær for aftaleudvalg, forsikringsforhold, udbuds- og entrepriseret
sekretær for Rets- og Responsumudvalget*

*Henrik Garver, markedschef, sekretær for markedsudvalg,
sekretær for internationalt udvalg, analyser*

*Frank Laybourn, erhvervspolitisk chef, sekretær for Danida forhandlingsudvalg,
sekretær for kompetenceudvalg, Presserelationer, erhvervspolitik*

*Inge Ebbensgaard, informationschef, sekretær for kompetenceudvalg, sekretær for FYR
medlemsinformation, ansættelsesret, hjemmeside, nyhedsbreve*

*Anders Kabel, sekretariatschef for Arbejdsmiljørådgiverne, arbejdsmarkeds-
og arbejdsmiljøpolitik.*

Hanne Sundin, specialkonsulent, presserelationer og erhvervspolitik, klima

Kirsten Mortensen, sekretær

Winnie Toft, sekretær, medlemsadministration

Annemette Sønderby, sekretær

Katrine von Freiesleben, studentermedhjælp

Simon Kvist Olesen, studentermedhjælp

FRI publikation 01/08

FORENINGEN AF RÅDGIVENDE INGENIØRER, FRI
Kristianiagade 8
2100 København Ø
T: 35 25 37 37
F: 35 25 37 38
E: fri@frinet.dk
W: www.frinet.dk